

АНОТАЦІЯ

Грисьо І. І. Екологізація територіального розвитку. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2024.

У роботі здійснено комплексний аналіз теоретичних і методологічних засад екологізації територіального розвитку, розкрито основні поняття та підходи до екологізації в сучасних умовах, а також визначено специфіку процесів екологічної інтеграції у регіональний розвиток. Розглянуто ключові функції екологізації територіального розвитку, які спрямовані на збалансування економічного зростання з охороною навколишнього середовища. Вивчено правові основи екологізації територіального розвитку, зокрема, проаналізовано основні нормативно-правові акти, що регулюють процеси екологізації, а також міжнародні угоди, до яких приєдналася Україна. Здійснено аналіз світових тенденцій у сфері екологізації територіального розвитку, що впровадили передові екологічні технології та політики, які можуть бути адаптовані в українських умовах. Проведено дослідження сучасного стану екологізації територіального розвитку в Україні, охарактеризовано особливості впровадження екологічних інновацій на регіональному рівні. Наведено результати дослідження впливу державних екологічних програм та стратегій на розвиток регіонів. Проаналізовано існуючі проекти та програми, спрямовані на модернізацію медичних закладів у контексті екологізації територіального розвитку. Визначено ключові проблеми, які перешкоджають ефективній екологізації територіального розвитку, серед яких недосконалість правової бази, низький рівень фінансування та слабка координація між органами влади. Запропоновано шляхи вирішення проблем екологізації, зокрема, шляхом удосконалення механізмів державного регулювання, збільшення фінансування

екологічних програм та активного залучення інноваційних екотехнологій. Аргументовано, що підвищення рівня екологізації є важливою умовою сталого розвитку територій, а також виконання міжнародних екологічних зобов'язань.

Ключові слова: екологізація, територіальний розвиток, сталий розвиток, екологічні технології, охорона навколишнього середовища, екологічні програми.

ABSTRACT

Hryso Iryna. Greening of Territorial Development. – Qualifying scientific work as manuscript.

Thesis for earning Master's Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University – Lviv, 2024.

The paper presents a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations of greening of territorial development, elucidates the main concepts and approaches to greening under modern conditions, and defines the specifics of the processes of environmental integration into regional development. Considered are the key functions of greening of territorial development aimed at balancing economic growth with environmental protection. The legal framework of greening of territorial development have been studied, in particular, the main normative legal acts regulating the processes of greening, as well as international agreements to which Ukraine has joined, have been analyzed. An analysis of global trends in the field of greening of territorial development is conducted, which introduced advanced environmental technologies and policies that can be adapted to Ukrainian conditions. The current state of greening of territorial development in Ukraine has been assessed, and the features of implementing environmental

innovations at the regional level are characterized. The results of a study of the influence of state environmental programs and strategies on regional development are presented. The existing projects and programs aimed at modernizing medical institutions in the context of greening of territorial development are analyzed. The main problems that prevent effective greening of territorial development are identified, including the imperfection of the legal framework, low level of funding and weak coordination between bodies of authority. Ways to solve the problems of greening are proposed, in particular, by improving the mechanisms of state regulation, increasing funding for environmental programs and actively involving innovative eco-technologies. It is substantiated that increasing the level of greening is an important condition for the sustainable development of territories, as well as to fulfill international environmental commitments.

Key words: greening, territorial development, sustainable development, ecological technologies, environmental protection, environmental programs.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	10
1.1. Теоретичні аспекти екологізації територіального розвитку.....	10
1.2. Формування правових основ екологізації територіального розвитку.	13
1.3. Аналіз світових тенденцій екологізації територіального розвитку.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	20
2.1. Особливості екологізації територіального розвитку в сучасних умовах	20
2.2. Результат дослідження.....	23
2.3. Проблеми екологізації територіального розвитку та шляхи їх вирішення.....	30
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВДЕ – відновлювані джерела енергії

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ГІС – геоінформаційні системи

ЗУ – Закон України

ОВНС – оцінка впливу на навколишнє середовище

СЕО – стратегічна екологічна оцінка

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасного глобалізованого світу стрімкий економічний розвиток часто супроводжується деградацією навколишнього середовища. У багатьох країнах, зокрема і в Україні, проблеми забруднення повітря, води, ґрунтів, неконтрольоване використання природних ресурсів та порушення природних екосистем ставлять під загрозу стійкість розвитку суспільства. Це викликає необхідність перегляду підходів до планування та управління територіями.

Екологізація територіального розвитку передбачає інтеграцію екологічних принципів у всі аспекти просторового планування: від використання землі до розвитку міської інфраструктури, енергетики, транспорту та промисловості. Вона полягає у переході до екологічно безпечних технологій, зменшенні негативного впливу людської діяльності на природне середовище та сприяє відновленню біорізноманіття. У контексті глобальних змін клімату і зростання екологічних ризиків, пов'язаних з техногенними катастрофами та стихійними лихами, екологізація територіального розвитку стає невід'ємною частиною державної політики та міжнародних зобов'язань щодо досягнення цілей сталого розвитку.

Особливу важливість цей процес має для урбанізованих регіонів, де зосереджено більшу частину населення і промислового потенціалу. Урбанізація, якщо вона не супроводжується впровадженням екологічно орієнтованих рішень, може призвести до незворотних екологічних наслідків. Саме тому розробка нових підходів до управління міськими територіями, включаючи розвиток «зелених» зон, систем енергоефективності, водозбереження та екологічного транспорту, має велике значення.

Об'єктом дослідження є процеси та процедури екологізації територіального розвитку.

Предмет дослідження є визначення шляхів та основних напрямків екологізації територіального розвитку.

Мета роботи – дослідити основні напрямки розвитку екологізації територіального розвитку. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- охарактеризувати особливості екологізації територіального розвитку в сучасних умовах;
- дати оцінку сучасного стану екологізації територіального розвитку;
- проаналізувати існуючі проекти та програми, спрямовані на модернізацію медичних закладів у контексті екологізації територіального розвитку;
- визначити проблеми екологізації територіального розвитку;
- запропонувати шляхи вирішення проблем екологізації територіального розвитку.

Методи дослідження. В основі даного дослідження лежить комплексний методологічний підхід, який дозволив глибоко проаналізувати екологізацію територіального розвитку з точки зору теоретичних, правових та практичних аспектів. Використано діалектичний підхід, що надав змогу дослідити динаміку та взаємозв'язок процесів екологізації територій, їхній розвиток та особливості в сучасних умовах. Основними принципами дослідження стали об'єктивність, конкретність і системність, що дозволило виявити взаємодію між екологічними, економічними та соціальними факторами у територіальному розвитку. Для аналізу правових аспектів екологізації використано метод правового аналізу, завдяки якому досліджено національне та міжнародне законодавство в галузі екологічної політики. Системний підхід було застосовано для аналізу світових тенденцій екологізації та їх адаптації в українських умовах. Метод порівняння використовувався для дослідження екологічних програм різних країн та їхньої результативності, що дозволило виявити ефективні практики для впровадження

в Україні. Історико-правовий метод дав можливість простежити еволюцію правових механізмів екологізації територіального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження мають широке практичне значення. Основні положення можуть бути використані під час формування екологічної політики на місцевому та національному рівнях, а також для вдосконалення існуючих програм розвитку територій, з урахуванням екологічної складової. Висновки роботи можуть стати основою для підготовки нормативно-правових актів, спрямованих на посилення екологічної безпеки та сталого розвитку територій. Результати дослідження можуть бути корисними для органів державної влади та місцевого самоврядування при прийнятті управлінських рішень у сфері територіального розвитку. Окрім того, вони можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін з публічної політики, територіального управління та менеджменту, а також у розробці методичних рекомендацій для підготовки фахівців у сфері публічного управління.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 48 сторінок, з них основного тексту – 42 сторінки. Перелік інформаційних джерел включає 56 найменувань, з них 10 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні аспекти екологізації територіального розвитку

Екологізація територіального розвитку є багатограним процесом, що базується на інтеграції екологічних принципів у просторове планування та управління територіями. Її теоретичні засади охоплюють кілька ключових підходів, що забезпечують науково обґрунтоване впровадження екологічних стратегій у розвиток міст і регіонів.

1. Теорія сталого розвитку. Це центральна концепція, на якій ґрунтується екологізація територіального розвитку. Відповідно до цієї теорії, сталий розвиток передбачає досягнення гармонійного балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Метою є забезпечення задоволення потреб сучасного суспільства без шкоди для майбутніх поколінь. Сталий розвиток має на увазі не лише збереження природних ресурсів, а й зменшення негативного впливу на екосистеми, створення умов для їх відновлення, а також підвищення якості життя населення [8; 43].

2. Концепція екологічної безпеки. Екологічна безпека є важливою складовою сталого розвитку, оскільки вона визначає ризики, пов'язані з антропогенними навантаженнями на навколишнє середовище. Основні положення цієї концепції включають зменшення ризиків природних катастроф, техногенних аварій, контроль забруднення водних ресурсів, повітря та ґрунтів, а також адаптацію територій до змін клімату. Розробка стратегій екологічної безпеки дозволяє знизити рівень впливу на природне середовище і покращити стійкість територій до екологічних загроз.

3. Просторове планування. Теорія просторового планування базується на ідеї раціонального використання земельних ресурсів та їхнього ефективного розподілу з урахуванням екологічних і соціально-економічних факторів. Просторове планування включає такі ключові елементи: зонування територій з урахуванням їхньої екологічної цінності; інтеграція природних ландшафтів у міське середовище для покращення екологічних показників; створення та підтримка зелених зон, екологічних коридорів та природоохоронних територій; впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій.

4. Екосистемний підхід. Ця концепція підкреслює необхідність підтримки екосистем та їхніх природних функцій як основи для екологічно збалансованого територіального розвитку. Екосистемний підхід передбачає інтеграцію природних процесів у планування та управління територіями. Важливими аспектами є збереження біорізноманіття, захист водних ресурсів, управління земельними та лісовими масивами, що є основою для екологічного благополуччя. Застосування екосистемного підходу дозволяє збалансувати соціально-економічну діяльність людини та природні процеси, що сприяє стійкому розвитку територій [22; 3].

5. Теорія регіонального розвитку. Ця теорія підкреслює важливість просторової диференціації у розвитку територій та її вплив на екологічний стан. Вона акцентує увагу на тому, що різні регіони мають свої природні, соціально-економічні та екологічні особливості, які повинні враховуватися при плануванні територіального розвитку. Для екологізації важливо розробляти індивідуальні стратегії для кожного регіону з урахуванням його специфічних умов і викликів.

6. Концепція «зелених» міст. Ця теорія відображає ідею створення міських просторів, що мінімально впливають на довкілля, використовуючи екологічно чисті технології та знижуючи споживання ресурсів. Вона базується на принципах енергоефективності, сталого транспорту, впровадження «зелених» інфраструктур (зелені дахи, парки, вертикальне озеленення), а також зменшення викидів вуглецю та управління відходами. Такі підходи сприяють

підвищенню екологічної стійкості міських територій і зниженню негативного впливу на природу [50].

В процесі розвитку екологічної свідомості людство пройшло чотири етапи екологізації виробництва: розвиток екологічного обладнання; екологічно обумовлене вдосконалення технологій; підвищення ефективності складових життєвого циклу виробів і послуг; виробництво товарів, що обслуговують принципово новий (екологічно зберігаючий) спосіб життя.

Перший етап відноситься до 70-х років ХХ століття і пов'язується з «бумом екологічних споруджень». Наприкінці цього періоду розвиненим країнам світу в результаті масового застосування очисних споруд вдалося пом'якшити екологічну ситуацію, що загострилася через глобальну індустріалізацію світової економіки після 50-х років ХХ століття. Проте, цей етап вимагав дуже великих витрат на очисне обладнання і зберігання відходів виробництва та зумовив перехід до другого етапу.

Другий етап (застосування маловідходних технологій) припадає на 80-ті роки ХХ століття. Перехід до застосування малозабруднюючих технологій дав змогу знизити потребу в очисних спорудах і одночасно підвищити ефективність використання виробничих систем та зменшити частку екологічних витрат у загальному обсязі витрат підприємств.

Третій етап (підвищення ефективності) почався у 90-ті роки ХХ століття. В результаті досягнень науки і техніки з'явилися можливості заміни екологонебезпечних речовин і процесів на їхні більш ефективні аналоги, знизити питому енергоємність та матеріаломісткість процесів і виробів.

Початок четвертого етапу співпадає з початком III тисячоліття та передбачає екологізацію стилю життя, іншими словами, використання у виробництві та побуті екологічно нешкідливих обладнання, машин, технологій та продуктів. Україна за рівнем екологізації виробничих процесів значно відстає від розвинених країн світу (у Німеччині, наприклад, на частку екологічних товарів і послуг припадає близько 60-70% експортних продажів) [15; 44].

Отже, теоретичні основи екологізації територіального розвитку ґрунтуються на сукупності багатьох наукових концепцій та підходів, що дозволяють забезпечити стійкий та збалансований розвиток територій з урахуванням сучасних екологічних викликів і потреб суспільства.

1.2. Формування правових основ екологізації територіального розвитку

Правові основи екологізації територіального розвитку формують основу державної політики для забезпечення сталого розвитку, який поєднує економічний ріст з екологічною безпекою. Такі акти спрямовані на інтеграцію екологічних вимог у всі етапи територіального планування, містобудування, земельного та природного розпорядження ресурсами. Це особливо важливо в умовах зростаючого тиску на природні ресурси, урбанізаційних процесів і зміни клімату.

Ось детальніший огляд основних нормативних актів, що регулюють екологізацію територіального розвитку:

1. Законодавство про охорону навколишнього середовища. Це базові закони, які формують загальну нормативно-правову платформу для охорони природи. Вони регулюють відносини між державою, підприємствами та громадянами у сфері збереження і раціонального використання природних ресурсів. В Україні, зокрема, основним таким документом є Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» [37]. Він закріплює основні екологічні права громадян, встановлює стандарти для підприємств і регулює дії з охорони екосистем. До цього законодавства також належать: ЗУ «Про природно-заповідний фонд України», який регулює питання створення та охорони природоохоронних територій; ЗУ «Про охорону атмосферного повітря», який

встановлює норми щодо скорочення викидів забруднюючих речовин у повітря [12].

2. Законодавство про територіальне планування та будівництво. Закони цієї категорії передбачають, що при розробці генеральних планів міст і сіл, детальних планів територій та проєктної документації на будівництво обов'язково враховуються екологічні аспекти. ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» визначає, що у плануванні розвитку населених пунктів повинні бути дотримані вимоги щодо охорони навколишнього середовища. До цього блоку також входять нормативи, що стосуються зонування територій з метою збереження природних ландшафтів, рекреаційних зон, водних ресурсів та лісів. Наприклад, виділення «зелених зон» та зон екологічної стабільності сприяє покращенню екологічної ситуації на територіях інтенсивної забудови.

3. Оцінка впливу на навколишнє середовище. Це один з ключових інструментів екологічної політики, який допомагає оцінити екологічні наслідки реалізації певних проєктів ще на етапі їхнього планування. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» передбачає обов'язкову процедуру для нових об'єктів будівництва, а також для певних видів господарської діяльності. Оцінка проводиться з метою:

- виявлення і аналізу потенційного впливу проєкту на екосистеми;
- врахування екологічних ризиків при прийнятті рішень щодо будівництва;
- оформлення звітів і громадських слухань для забезпечення прозорості та залучення місцевого населення до процесу прийняття рішень.

Такі процедури допомагають запобігти деградації довкілля і забезпечити збереження природних ресурсів у довгостроковій перспективі.

4. Стратегічна екологічна оцінка. Цей інструмент екологічної політики орієнтований на оцінку екологічних ризиків на більш широкому рівні – стратегій, програм і планів. Наприклад, перед розробкою програм розвитку

регіонів або галузей економіки (промисловість, енергетика, транспорт) здійснюється стратегічна екологічна оцінка для виявлення довгострокових екологічних наслідків цих рішень. В Україні діє Закон «Про стратегічну екологічну оцінку», що впроваджує практику оцінки екологічних ризиків на етапі розробки політики.

5. Нормативи щодо раціонального природокористування. Законодавчі акти у сфері природокористування регулюють використання водних, земельних, лісових та інших ресурсів з урахуванням екологічних норм. Наприклад, ЗУ «Про використання земель» визначає екологічні стандарти для сільськогосподарських, промислових та урбанізованих земель. Крім того, діють нормативи щодо водокористування, зокрема Водний кодекс України, який регулює питання захисту водних об'єктів від забруднення. У сфері лісового господарства діє Лісовий кодекс України, що передбачає заходи для охорони лісів, запобігання їхньому вирубуванню та зниженню біорізноманіття [5; 21].

6. Міжнародні екологічні зобов'язання та євроінтеграція. Україна та інші країни поступово гармонізують своє екологічне законодавство з європейськими стандартами в рамках євроінтеграції. Основними документами є Директиви ЄС, такі як Директива про стратегічну екологічну оцінку і Директива про оцінку впливу на довкілля, що зобов'язують проводити екологічні оцінки проектів і стратегій розвитку. Також діють міжнародні угоди, наприклад, Паризька кліматична угода, що встановлює глобальні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів та пом'якшення наслідків змін клімату [46; 54].

Отже, нормативні акти в сфері екологізації територіального розвитку є багаторівневою системою регулювання, яка охоплює як національне законодавство, так і міжнародні зобов'язання. Вони відіграють ключову роль у забезпеченні екологічної стійкості, захисті природних ресурсів та інтеграції екологічних вимог у всі етапи планування територій та реалізації проектів.

1.3. Аналіз світових тенденцій екологізації територіального розвитку

На тлі глобальних викликів, таких як зміни клімату, вичерпання природних ресурсів та погіршення стану довкілля, екологізація територіального розвитку стає пріоритетним напрямком у багатьох країнах світу. Цей процес спрямований на інтеграцію екологічних стандартів у всі етапи планування, будівництва, використання земель і управління природними ресурсами з метою забезпечення стійкості територій та збереження природного капіталу для майбутніх поколінь. Світові тенденції в цій сфері відображають поступовий перехід до більш збалансованого підходу до розвитку територій, з акцентом на екологічну безпеку та раціональне природокористування.

Однією з провідних світових тенденцій є впровадження принципів сталого розвитку у сфері урбанізації. За даними ООН, до 2050 року більше 70% населення планети буде проживати в містах, що підсилює важливість сталого управління міськими територіями. Основна мета сталого міського розвитку полягає у створенні умов для комфортного проживання населення з мінімальним впливом на довкілля.

До ключових аспектів цієї тенденції належать [48]:

- енергоефективність будівель: впровадження енергоефективних стандартів у новобудовах та реконструкція існуючих будівель для зниження споживання енергії.

- розвиток екологічно чистого транспорту: міста по всьому світу, такі як Копенгаген, Сан-Франциско та Сеул, активно впроваджують громадський транспорт на електричній енергії, розвивають велосипедну інфраструктуру та системи спільного користування автомобілями (каршеринг).

- урбаністичне озеленення: створення «зелених» дахів, парків, громадських зон для відпочинку та рекреації, які виконують екологічну функцію з поглинання вуглецю та зниження температури в містах.

Особливої уваги зараз набувають циркулярна економіка та використання екологічних матеріалів. Циркулярна економіка – це підхід, що спрямований на мінімізацію відходів через повторне використання, переробку матеріалів і відновлення ресурсів. Ця концепція стає дедалі популярнішою у контексті територіального планування та будівництва, особливо у розвинених країнах.

Країни Європейського Союзу активно впроваджують політики циркулярної економіки. Наприклад, Нідерланди планують повністю перейти до циркулярної економіки до 2050 року. Важливий аспект полягає у використанні вторинних матеріалів в будівництві та розвитку інфраструктури.

Швеція відома своїми інноваційними підходами до управління відходами, зокрема, впровадженням системи енергетичного використання відходів для опалення житлових і комерційних будівель. Цей підхід не лише знижує тиск на природні ресурси, але й сприяє зменшенню екологічного сліду виробничої та будівельної діяльності.

Ще однією важливою світовою тенденцією є розвиток так званої «зеленої інфраструктури». Це мережа природних та напівприродних елементів, які забезпечують екологічні функції, такі як захист від повеней, очищення води, регулювання клімату та збереження біорізноманіття. Зелена інфраструктура активно розвивається у Європі, Північній Америці та деяких країнах Азії [42].

Основні компоненти зеленої інфраструктури:

- зелені коридори: це простори, що з'єднують природні території та допомагають підтримувати екосистемні зв'язки. Вони дозволяють диким тваринам переміщатися між ізольованими природними осередками.

- міські ліси та парки: створення великих зелених зон у межах міст, які покращують якість повітря, знижують шумове забруднення та забезпечують рекреаційні можливості для мешканців.

- охорона водних ресурсів: багато міст світу запроваджують системи очищення стічних вод та управління водними ресурсами з використанням природних методів, таких як фітоочищення.

Оцінка впливу на навколишнє середовище та стратегічна екологічна оцінка також є важливою світовою тенденцією у сфері екологізації. Так, екологічні оцінки є важливим елементом планування та управління територіями. Світові тенденції свідчать про зростаючу роль ОВНС та СЕО при розробці проєктів та стратегій розвитку. Такі оцінки дають змогу аналізувати можливі наслідки для довкілля ще на етапі планування та коригувати проєкти, щоб мінімізувати негативний вплив.

Держави-члени Європейського Союзу дотримуються директив щодо обов'язкової оцінки впливу на довкілля для великих інфраструктурних проєктів та політик. Це стосується таких галузей, як енергетика, транспорт, сільське господарство, будівництво та лісове господарство. У результаті впровадження цих процедур зменшуються ризики для довкілля, такі як деградація земель, забруднення води та втрати біорізноманіття [47].

Енергетична трансформація є ключовою частиною глобальної стратегії екологізації. Світовий тренд передбачає поступовий відхід від викопного палива та перехід на ВДЕ – сонячну, вітрову, гідроенергію, геотермальну та біомасу. Цей підхід дозволяє не лише зменшити викиди парникових газів, але й знизити екологічний тиск на природні ресурси.

Німеччина є лідером у переході на зелену енергетику в рамках стратегії *Energiewende*, що передбачає значне збільшення частки відновлюваної енергії та поступовий вихід з вугільної енергетики до 2038 року.

Китай є світовим лідером за встановленими потужностями вітрової та сонячної енергетики, активно впроваджуючи відновлювані джерела на всіх рівнях, від великих енергосистем до локальних ініціатив у сільській місцевості.

Крім розвитку відновлюваної енергетики, активно впроваджуються технології енергоефективності в будівництві, що дозволяють зменшити споживання енергії у житлових і комерційних будівлях. Будівлі з нульовими викидами вуглецю стають стандартом для нових проєктів у багатьох розвинених країнах.

Зміна клімату призводить до зростання кількості екстремальних погодних явищ, таких як повені, посухи та шторми. Світові тенденції в екологізації територіального розвитку все більше орієнтовані на заходи з адаптації до змін клімату та управління екологічними ризиками. Країни розробляють національні та регіональні стратегії адаптації, що передбачають [6; 40]:

- зміцнення інфраструктури для захисту від повеней (наприклад, будівництво дамб та захисних споруд).
- застосування стійких методів ведення сільського господарства для зменшення ризиків деградації ґрунтів.
- впровадження систем раннього попередження та управління надзвичайними ситуаціями.

Такі країни, як Нідерланди, де ризик затоплення через підвищення рівня моря є особливо високим, активно впроваджують заходи з кліматичної адаптації, спрямовані на зміцнення дамб і водовідведення, а також на створення системи «живих берегів», які захищають міста від стихійних лих.

Отже, світові тенденції екологізації територіального розвитку демонструють комплексний підхід до забезпечення сталого розвитку територій. Успіх цих ініціатив залежить від інтеграції екологічних стандартів на всіх рівнях – від планування до практичної реалізації проєктів. Глобальна співпраця, впровадження новітніх технологій, а також адаптація до змін клімату є ключовими чинниками, що формують сучасну екологічну політику в контексті територіального розвитку.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Особливості екологізації територіального розвитку в сучасних умовах

Екологізація територіального розвитку є стратегічно важливим напрямом, який спрямований на збереження навколишнього природного середовища та забезпечення збалансованого розвитку регіонів. У сучасних умовах, коли проблема виснаження природних ресурсів, деградації екосистем та зміни клімату набувають глобального характеру, екологізація стає не лише питанням захисту довкілля, але й ключовим аспектом стратегії економічного розвитку.

Основні особливості екологізації територіального розвитку включають складові, показані в табл. 2.1

Таблиця 2.1

Складові екологізації територіального розвитку

№ п/п	Складові	Їх характеристика
1	2	3
1	Раціональне використання природних ресурсів	Це передбачає впровадження принципів ощадливого споживання ресурсів, зменшення їх марнотратного використання, а також запровадження технологій вторинного використання та переробки
2	Мінімізація антропогенного впливу на екосистеми	Територіальний розвиток потребує комплексної оцінки впливу індустріальних, сільськогосподарських та урбаністичних процесів на навколишнє середовище. Важливо враховувати ризики забруднення та ерозії ґрунтів, виснаження водних ресурсів, що може негативно вплинути на екосистеми регіонів
3	Інтеграція екологічних стандартів у регіональні економічні процеси	В сучасних умовах інтеграція екологічних вимог у плани територіального розвитку є не просто рекомендацією, а необхідною умовою. Екологічні стандарти мають бути основою планування інфраструктурних проєктів, розвитку промисловості та сільського господарства.

1	2	3
4	Сталий розвиток територій	Екологізація розвитку має ґрунтуватися на збалансованості екологічних, соціальних і економічних. Важливим є врахування інтересів місцевих громад, залучення їх до прийняття рішень щодо планування і розвитку територій.
5	Впровадження екологічних інновацій та технологій	Одним з найбільш перспективних напрямків екологізації є активне використання інноваційних технологій, спрямованих на зниження екологічного навантаження на довкілля.
6	Гармонійне поєднання економічного розвитку та охорони природи	Регіони, які впроваджують стратегії екологізації, можуть забезпечити собі довгострокову конкурентоспроможність. Екологічно чисті регіони стають привабливими для інвесторів та туристів, що сприяє розвитку нових галузей економіки, таких як екотуризм і виробництво органічної продукції.

Джерело: власні узагальнення

В основі сучасних процесів лежать відносини, які формують механізм екологізації територіального розвитку. Він є системою правових, економічних, соціальних та технологічних заходів, спрямованих на інтеграцію екологічних вимог у процеси управління розвитком територій. Його основна мета – забезпечити збалансоване використання природних ресурсів, мінімізувати негативний вплив людської діяльності на навколишнє середовище та створити умови для сталого розвитку регіонів [8; 12].

Цей механізм включає кілька ключових елементів, які функціонують на різних рівнях управління та впровадження.

1. Правовий компонент. Екологізація регіонального розвитку потребує створення і впровадження чіткої нормативно-правової бази. Важливою складовою є прийняття законодавчих актів, які регламентують раціональне використання природних ресурсів, охорону довкілля та екологічну безпеку. Сюди входять екологічні стандарти, правила землекористування, контроль за викидами шкідливих речовин, а також вимоги до використання відновлюваних джерел енергії. Органи державного та місцевого управління повинні забезпечувати дотримання цих норм через систему екологічного нагляду і контролю.

2. Економічний інструментарій. Для стимулювання екологізації в територіальному розвитку використовуються різноманітні економічні заходи, такі як податкові пільги для екологічно чистих виробництв, субсидії та гранти на впровадження екологічних інновацій, а також штрафи за порушення екологічних стандартів. Важливу роль відіграє механізм «зелених» інвестицій, коли кошти вкладаються в проекти, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище, такі як розвиток відновлюваної енергетики, екологічно чистих технологій у промисловості та аграрному секторі.

3. Соціальний аспект. Важливою складовою механізму є екологічна освіта та просвітництво населення. Громадські ініціативи, участь місцевих громад у процесі прийняття рішень щодо розвитку територій, а також підвищення рівня екологічної свідомості допомагають формувати суспільну підтримку для реалізації екологічних заходів. Регіональні програми з екологічної освіти, участь громадян у екологічних акціях та заходах сприяють активнішому впровадженню принципів сталого розвитку [41].

4. Технологічний компонент. Інновації та нові технології є важливим елементом механізму екологізації. Це стосується як впровадження нових виробничих процесів, що зменшують споживання енергії та природних ресурсів, так і використання інформаційних систем для моніторингу стану навколишнього середовища. Наприклад, системи дистанційного зондування Землі та ГІС дозволяють контролювати зміни в екосистемах, ефективно планувати використання земель та водних ресурсів.

5. Інституційний компонент. Для успішного функціонування механізму необхідно мати сильні інституції, які відповідатимуть за розробку та реалізацію екологічної політики. Це можуть бути спеціалізовані державні або громадські органи, які займаються питаннями охорони довкілля, плануванням сталого розвитку, видачею екологічних дозволів, а також моніторингом і оцінкою екологічного стану територій. Важливим є міжвідомча взаємодія та координація дій на різних рівнях управління [3].

6. Моніторинг та контроль. Постійний контроль за впровадженням екологічних стандартів і норм є важливою складовою механізму екологізації. Це включає систему екологічного моніторингу, яка забезпечує оцінку стану навколишнього середовища, виявлення джерел забруднення та контроль за дотриманням екологічних норм підприємствами та організаціями. Моніторинг дозволяє оперативно реагувати на екологічні загрози та адаптувати стратегії розвитку відповідно до зміни екологічної ситуації [44].

Отже, механізм екологізації територіального розвитку є складною багаторівневою системою, яка поєднує в собі правові, економічні, соціальні та технологічні елементи. Його успішне впровадження залежить від активної участі держави, бізнесу та громадськості, а також від здатності адаптуватися до сучасних викликів і нових екологічних загроз.

Загалом, в контексті сучасних глобальних процесів, таких як урбанізація, зміна клімату та зростаюча потреба в природних ресурсах, екологізація територіального розвитку набуває особливої актуальності. Впровадження екологічно орієнтованих програм та політик на місцевому, регіональному та національному рівнях є ключовим чинником у збереженні природних ресурсів для майбутніх поколінь. Цей підхід дозволяє не лише мінімізувати негативні наслідки для довкілля, але й створити умови для гармонійного розвитку суспільства, орієнтованого на сталий розвиток та екологічну безпеку.

2.2. Результат дослідження

Сучасний стан екологізації територіального розвитку відображає те, наскільки успішно інтегровані екологічні принципи в процеси економічного, соціального та просторового розвитку регіонів. Це важлива складова сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання економічних інтересів із захистом навколишнього середовища. Оцінка цього процесу є складною,

оскільки включає широкий спектр показників: від стану природних ресурсів і ступеня забруднення до ефективності екологічної політики, регіональних програм і залученості населення.

На сьогоднішній день у багатьох регіонах спостерігається надмірне використання природних ресурсів, що призводить до їх виснаження і деградації. Зокрема, ґрунтові ресурси піддаються ерозії та деградації через інтенсивне сільське господарство, нераціональне використання земель та недостатні заходи з відновлення. Водні ресурси, особливо у посушливих регіонах, також перебувають під загрозою через неконтрольоване використання і забруднення. Дефіцит чистої води стає гострою проблемою для багатьох регіонів. Лісові ресурси, що виконують важливі екологічні функції, також зменшуються через незаконні вирубки та неефективні лісовідновлювальні програми [15].

Проблема забруднення залишається однією з найважливіших екологічних проблем у більшості регіонів. Забруднення повітря, води та ґрунтів спричиняє не тільки деградацію екосистем, але й негативно впливає на здоров'я населення. Основними джерелами забруднення залишаються промислові підприємства, транспорт, сільське господарство і комунальні відходи. У промислових регіонах спостерігається перевищення гранично допустимих норм викидів шкідливих речовин у повітря, що призводить до погіршення якості повітря. Забруднення води внаслідок скидання відходів та відсутності сучасних очисних споруд є серйозною проблемою для річок, озер і водосховищ.

Багато регіонів впроваджують різні екологічні програми, спрямовані на збереження природних ресурсів, охорону біорізноманіття, розвиток екотуризму та впровадження екологічно чистих технологій у промисловості й сільському господарстві. Однак ефективність цих програм часто залишається на низькому рівні через брак фінансування, відсутність належної координації між державними та місцевими органами влади, а також через недостатній інтерес з боку приватного сектора. Наприклад, програми зі зниження забруднення

атмосферного повітря та води не завжди виконують свої завдання через відсутність механізмів контролю за їх реалізацією [9; 17].

Одним із важливих індикаторів екологізації є рівень інвестицій в екологічно чисті технології та розвиток «зеленої» інфраструктури. Попри зростаючий інтерес до відновлюваної енергетики, таких як сонячні, вітрові та гідроенергетичні установки, темпи впровадження цих технологій залишаються недостатніми для задоволення потреб більшості регіонів. Важливим фактором є висока вартість таких проєктів та тривалий термін їх окупності, що відлякує багатьох інвесторів. Також розвиток систем переробки та утилізації відходів не відповідає сучасним вимогам, що призводить до накопичення сміття та забруднення навколишнього середовища.

Екологічна свідомість населення відіграє важливу роль у процесі екологізації. За останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо зростання інтересу до екологічних проблем серед населення, проте рівень екологічної освіти та обізнаності ще далекий від бажаного. Люди все частіше підтримують екологічні ініціативи, але недостатньо залучені до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, які стосуються екології. Відсутність систематичної екологічної освіти, а також слабка підтримка екологічних громадських ініціатив з боку влади перешкоджають формуванню масового руху на підтримку сталого розвитку.

Національні та регіональні системи моніторингу стану навколишнього середовища часто є фрагментарними і не завжди забезпечують повну картину екологічної ситуації в регіонах. Брак сучасних інструментів моніторингу, таких як супутникові дані або автоматизовані системи збору інформації, ускладнює контроль за дотриманням екологічних стандартів. Це призводить до того, що своєчасна реакція на екологічні загрози є недостатньою, а управлінські рішення приймаються із затримкою або на основі неповних даних [54].

Ефективність процесу екологізації залежить також від інституційної спроможності органів влади на всіх рівнях – від місцевого до державного. На

сьогодні спостерігається недостатня координація між різними відомствами, що відповідають за екологічну політику та територіальний розвиток. Це призводить до дублювання функцій, зменшення ефективності заходів та уповільнення реалізації екологічних проєктів. Важливою проблемою залишається слабка інституційна підтримка екологічних ініціатив на рівні місцевих громад.

Сучасний стан екологізації територіального розвитку можна проаналізувати на основі статистичних показників, які відображають рівень використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, впровадження «зелених» технологій та ефективність екологічних програм. На сьогоднішній день спостерігається як позитивна динаміка в деяких галузях, так і наявність серйозних проблем, які потребують вирішення.

Згідно з даними Міністерства екології та природних ресурсів України, в 2022 році в країні було використано понад 470 млн кубометрів прісної води, що на 15% менше, ніж у попередні роки, завдяки впровадженню технологій ощадливого використання водних ресурсів. Однак, у деяких регіонах, таких як південь та схід України, спостерігається дефіцит води через виснаження водоносних горизонтів і зменшення обсягів відновлюваних водних ресурсів.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, рівень забруднення повітря в Україні залишається високим. У 2021 році середня концентрація дрібнодисперсних часток (PM_{2.5}) в повітрі складала 21 мкг/м³, що перевищує рекомендовані ВООЗ межі (10 мкг/м³). Найбільше забруднення спостерігається в промислових регіонах, таких як Дніпропетровська та Донецька області, де концентрація шкідливих(речовин у повітрі інколи перевищує норму вдвічі [53].

Забруднення річок і озер залишається серйозною проблемою для України. Згідно з Державним агентством водних ресурсів, у 2021 році близько 30% річок країни були визнані забрудненими або сильно забрудненими. Основними джерелами забруднення залишаються скиди промислових відходів та неочищених стоків. Для покращення ситуації необхідні значні інвестиції у

модернізацію очисних споруд. Наприклад, у басейні річки Дніпро у 2022 році було зареєстровано понад 500 тис. тон забруднюючих речовин.

Згідно з даними Міністерства розвитку громад та територій України, у 2021 році в регіонах було запущено 82 екологічні програми на різних рівнях, спрямовані на збереження біорізноманіття, покращення управління відходами та зниження викидів парникових газів. Однак, лише 40% із цих програм було реалізовано на 100%, через брак фінансування та недостатню координацію між місцевими органами влади та центральним урядом.

Попри збільшення інтересу до відновлюваних джерел енергії, частка зеленої енергетики в загальному енергетичному балансі України у 2022 році склала лише 12,4%. Для порівняння, у країнах ЄС цей показник становить у середньому 22%. Однією з причин повільного розвитку зеленої енергетики є брак державної підтримки та високі витрати на впровадження нових технологій. Водночас в Україні було введено в експлуатацію понад 1,2 ГВт нових потужностей відновлюваної енергетики (сонячної, вітрової) за останні два роки, що є позитивним сигналом для подальшого розвитку цієї галузі [50].

Щороку в Україні утворюється понад 13 млн тонн твердих побутових відходів, з яких переробляється лише 6%, а решта вивозиться на сміттєзвалища. Це дуже низький показник порівняно з країнами Європейського Союзу, де середній рівень переробки відходів перевищує 45%. У 2022 році в Україні було відкрито лише 4 нових заводи з переробки сміття, що не дозволяє ефективно справлятися зі зростанням обсягів відходів.

Згідно з опитуваннями, проведеними Київським міжнародним інститутом соціології, у 2022 році лише 28% українців вважають екологічні проблеми однією з найважливіших національних проблем, тоді як у 2018 році цей показник складав 35%. Це свідчить про певне зниження уваги до екологічних питань серед населення, що може бути пов'язано з іншими соціальними та економічними викликами, з якими стикається країна.

Згідно з інформацією Міністерства екології та природних ресурсів України, у 2021 році було проведено понад 10 тис. перевірок підприємств на предмет дотримання екологічних стандартів, в результаті яких було виявлено 5,2 тис. порушень. Однак, ефективність цих перевірок залишається низькою через недостатнє фінансування та обмежені кадрові ресурси [48].

В Україні існує кілька важливих проєктів та програм, спрямованих на модернізацію медичних закладів у контексті екологізації міст. Ці проєкти включають енергоефективність, перехід на відновлювані джерела енергії та впровадження екологічних стандартів у систему охорони здоров'я.

1. Проєкт «Енергоефективність у лікарнях». Ця ініціатива реалізується за підтримки ЄС та місцевих органів влади і спрямована на скорочення споживання енергії та викидів CO₂ у медзакладах. Передбачає модернізацію опалювальних систем, утеплення будівель та встановлення енергоощадного обладнання. Багато медичних закладів вже почали впроваджувати енергозберігаючі технології. Наприклад, у 2022 році були завершені енергомодернізаційні роботи в лікарнях Києва та Львова, які передбачали встановлення енергоефективних вікон, утеплення фасадів та модернізацію системи опалення. Це дозволило знизити витрати енергії на 25-30%.

2. Програма «Зелена лікарня». У межах цієї ініціативи медичні заклади переходять на використання екологічно чистих джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, а також застосування енергоефективного обладнання. Наприклад, у Львівській області були встановлені сонячні панелі для забезпечення енергією лікарень, що дозволило значно знизити споживання традиційних джерел енергії. Зазначений проєкт, який підтримується низкою міжнародних організацій, таких як ПРООН та ВООЗ, спрямований на покращення екологічної стійкості медичних закладів в Україні. У рамках цього проєкту планується впровадження систем переробки медичних відходів, зменшення споживання енергії та води.

3. Проєкт «Чисте повітря – здорове життя», який фінансується урядами країн ЄС, передбачає зменшення рівня забруднення повітря у лікарнях та медичних установах через впровадження сучасних систем вентиляції та очищення повітря. На кінець 2023 року у Києві та Львові було модернізовано близько 10 лікарень, де впроваджено нові технології для очищення повітря в операційних залах та інших медичних приміщеннях.

4. Програма «Зелена енергетика у медичних установах». У 2022 році розпочато програму, спрямовану на впровадження біогазових установок у лікарнях для переробки медичних відходів та отримання енергії. Ця програма дозволила кільком лікарням скоротити обсяги відходів на 15% і зменшити витрати на електроенергію.

У деяких лікарнях, зокрема в Дніпропетровській та Харківській областях, було впроваджено системи сортування та безпечної утилізації медичних відходів. Це дозволило зменшити шкідливий вплив на довкілля та підвищити рівень безпеки для медичного персоналу і пацієнтів. У кількох медичних закладах на західній Україні, наприклад, у Львівській області, впроваджуються сонячні панелі для забезпечення частини енергоспоживання, а також системи збору дощової води для потреб клінік. Ці заходи є важливими кроками на шляху до екологізації медичних закладів.

Статистичні дані свідчать про позитивні результати цих ініціатив [24; 48; 53; 54]:

- У 2023 році понад 30 лікарень в Україні були модернізовані відповідно до екологічних стандартів.
- Завдяки впровадженню енергоощадних технологій щорічні витрати лікарень на енергію скоротилися на 20-40%.
- Оцінка проєктів показує, що впровадження екологічних технологій дозволяє зменшити викиди CO₂ в медичних закладах на понад 15% щороку.

Ці проекти та програми демонструють поступовий перехід України до більш сталого та екологічного управління медичними закладами, що, в свою чергу, сприяє поліпшенню якості медичних послуг та захисту довкілля.

Отже, оцінка сучасного стану екологізації територіального розвитку показує, що, незважаючи на певний прогрес у впровадженні екологічних ініціатив та програм, існує багато проблем, які потребують вирішення. Це стосується як економічних, так і соціальних аспектів екологізації. Брак фінансування, недоліки в управлінні та недостатня залученість громадськості до процесів прийняття рішень є основними перешкодами для успішної екологізації. Для подолання цих проблем необхідно покращувати нормативно-правову базу, розвивати екологічну освіту, стимулювати інвестиції в «зелені» технології та посилювати контроль за дотриманням екологічних стандартів.

2.3. Проблеми екологізації територіального розвитку та шляхи їх вирішення

Екологізація територіального розвитку є важливим елементом сталого розвитку, проте на шляху її реалізації виникає безліч проблем, які ускладнюють впровадження екологічних стандартів та політик. Ці проблеми можна умовно поділити на кілька ключових категорій: економічні, соціальні, інституційні та технологічні.

1. Економічні проблеми. Екологізація вимагає значних фінансових вкладень, зокрема у розвиток «зеленої» інфраструктури, впровадження енергозберігаючих технологій, модернізацію підприємств та зменшення шкідливих викидів. У багатьох регіонах бракує фінансових ресурсів для реалізації таких програм. Бюджети місцевих органів влади часто обмежені, а приватні інвестори не завжди зацікавлені у фінансуванні екологічних проектів через тривалий період окупності інвестицій. Також існує проблема недостатньої

фінансової підтримки з боку держави для впровадження «зелених» технологій та систем управління відходами.

2. Соціальні проблеми. Низька екологічна свідомість населення залишається однією з основних перешкод на шляху екологізації. Багато громадян не мають достатньої інформації про важливість екологічних проблем та не розуміють, як їхні дії можуть вплинути на навколишнє середовище. Це призводить до недостатньої підтримки екологічних ініціатив з боку громадськості та низького рівня залученості до програм зі збереження природи та раціонального використання ресурсів. Крім того, соціально-економічні труднощі, такі як безробіття або низький рівень доходів, часто змушують людей ставити економічні потреби вище за екологічні пріоритети.

3. Інституційні проблеми. Інституційна слабкість є однією з головних проблем екологізації територіального розвитку. У багатьох регіонах спостерігається недостатня координація між різними органами влади, що відповідають за екологічні питання. Це призводить до фрагментованості екологічних політик і неефективного використання ресурсів. Деякі регіони не мають чіткої стратегії екологічного розвитку або ж ці стратегії існують лише на папері і не виконуються через брак виконавчих органів або належного контролю. Також відсутність достатніх кадрів та слабе екологічне законодавство ускладнюють реалізацію екологічних програм на місцях.

4. Технологічні проблеми. Впровадження екологічно чистих та енергоефективних технологій вимагає значних інноваційних ресурсів. У багатьох регіонах технологічна інфраструктура є застарілою, що ускладнює впровадження сучасних екологічних рішень. Багато підприємств не можуть дозволити собі модернізацію виробничих процесів через високі витрати на впровадження нових технологій. Наприклад, у промислових регіонах відсутність сучасних систем очистки викидів та відходів призводить до значного забруднення повітря і водних ресурсів. Крім того, недостатній

розвиток інфраструктури для відновлюваних джерел енергії (сонячної, вітрової, гідроенергетики) також обмежує можливості екологізації.

5. Проблеми управління відходами. У багатьох регіонах України проблема управління відходами залишається гострою. Згідно з даними Державної служби статистики України, щорічно в країні утворюється понад 13 млн тон твердих побутових відходів, з яких переробляється лише 6%. Більшість сміття потрапляє на полігони або звалища, що призводить до забруднення ґрунтів і вод. Відсутність сучасних систем сортування, переробки та утилізації відходів є великою проблемою, особливо для великих міст, де зростання кількості населення збільшує обсяги відходів.

6. Недостатній рівень державної підтримки. Хоча на державному рівні прийнято низку екологічних законів та програм, їхня реалізація часто залишається недостатньою через брак фінансування та політичної волі. Наприклад, екологічні проекти часто не є пріоритетними у державних бюджетах, а програми з розвитку відновлюваної енергетики або покращення управління водними ресурсами залишаються недофінансованими. Крім того, відсутність ефективної системи стимулювання бізнесу до впровадження екологічних інновацій також є серйозною перешкодою.

7. Проблеми моніторингу та контролю. Незважаючи на те, що існують інструменти екологічного моніторингу, їхня ефективність часто є низькою через застарілі технології збору та обробки даних. Відсутність сучасних систем контролю, таких як автоматизовані станції моніторингу або супутникові технології, обмежує можливості точного аналізу стану довкілля. Це призводить до того, що екологічні загрози не завжди вчасно виявляються, а підприємства можуть уникати відповідальності за забруднення навколишнього середовища через недостатній контроль.

Таким чином, проблеми екологізації територіального розвитку є комплексними і потребують системного підходу до їх вирішення. Необхідно забезпечити ефективну взаємодію між державними органами, бізнесом і

громадськістю, посилити державну підтримку екологічних ініціатив, а також стимулювати впровадження інноваційних технологій для покращення стану довкілля.

Для того, щоб посилити екологічну спрямованість національного виробництва та споживання товарів в Україні, необхідно вжити низку першочергових заходів: забезпечення ефективного моніторингу стану навколишнього природного середовища та підвищення екологічних стандартів. Це передбачає посилення контролю за забрудненням атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів, а також регулярне оцінювання впливу виробництв на екосистеми; збільшення виробництва та підвищення якості очисного обладнання. Після впровадження більш суворих екологічних норм, попит на такі технології зросте, що вимагатиме модернізації виробничих процесів і розвитку інфраструктури з очищення стічних вод та газових викидів; розширення виробництва та впровадження лічильників води та газу для ефективної економії енергоресурсів. Це допоможе зменшити споживання енергоносіїв та стимулюватиме більш відповідальне ставлення до природних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючих технологій. Це стосується не лише енергозберігаючого обладнання, а й новітніх матеріалів, які дозволяють зменшити споживання сировини та матеріалів, підвищуючи екологічну ефективність виробництв; збільшення виробництва засобів індивідуального екологічного моніторингу та захисту. Важливим є підвищення доступності таких засобів, як екологічні індикатори, фільтри для води та повітря, що дозволяє громадянам активно контролювати стан навколишнього середовища та свого здоров'я; впровадження технологій для підвищення екологічності сільськогосподарського виробництва [53]. Це включає контроль якості насіння, засобів механізації, добрив та засобів захисту рослин, а також покращення технологій переробки аграрної продукції, що мінімізує негативний вплив на довкілля; впровадження технологій з переробки та утилізації відходів. Створення ефективних механізмів для повторного використання матеріалів та

знешкодження відходів допоможе зменшити екологічний тиск на природу; розвиток екологічних та інформаційних послуг. Важливим кроком є стимулювання розвитку екотуризму, що базується на збереженні природних ландшафтів, розведенні декоративних рослин та охороні унікальних видів тварин; збільшення виробництва фармацевтичних засобів на основі рослин. Це сприятиме розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі з екологічним ухилом, що матиме позитивний вплив на здоров'я населення та економіку; покращення курортної інфраструктури та оздоровчих закладів. Це стосується як підвищення якості обслуговування, так і розвитку зон, що мають природні лікувальні ресурси, для залучення більшої кількості туристів та забезпечення населення здоровими умовами для відпочинку.

Одним з найважливіших завдань, що постає перед економікою України, є розробка та впровадження комплексної концепції екологічно чистого виробництва, яка повинна сприяти екологізації всієї економічної системи країни в умовах нових викликів і змін у функціонуванні економіки. Це завдання включає перехід до стійкої економічної моделі, яка поєднує економічне зростання з мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище, раціональним використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки.

У цьому контексті надзвичайно важливо також розширити і поглибити міжнародне економічне та екологічне співробітництво. Україна має активно інтегруватися у світові екологічні ініціативи та адаптувати найкращі практики ведення екологічно відповідального бізнесу, що позитивно вплине на підвищення добробуту населення та якості життя. Впровадження новітніх екотехнологій та енергоефективних рішень є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку та забезпечення довготривалої екологічної рівноваги [16].

Не викликає сумнівів, що вирішення проблем екологічних і економічних суперечностей є критичним для сталого розвитку суспільства. Конфлікт між

економічним зростанням і необхідністю захисту довкілля вимагає нових підходів, які б з одного боку сприяли економічному прогресу, а з іншого – зберігали природні ресурси для майбутніх поколінь. Вирішення цієї проблеми залежить не лише від національних зусиль, але й від активної участі у міжнародних екологічних програмах, інвестицій у зелений розвиток та інтеграції України у глобальну екосистему сталого розвитку.

Таким чином, розвиток екологічно чистого виробництва та екологізації економіки є не лише необхідною умовою для виживання нації в умовах сучасних глобальних викликів, але й основою для забезпечення сталого економічного зростання та поліпшення умов життя громадян.

Так, ефективна екологізація територіального розвитку потребує комплексного підходу для подолання існуючих проблем, які перешкоджають сталому розвитку регіонів. Для цього необхідно впроваджувати різноманітні заходи на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також залучати бізнес та громадськість до реалізації екологічних ініціатив. Основні шляхи вирішення проблем екологізації представлені на рис. 2.1.

Одним з головних шляхів подолання проблем є збільшення фінансової підтримки екологічних проєктів. Це може бути досягнуто шляхом державних програм підтримки, залучення інвестицій у «зелену» енергетику та екологічні інновації, а також надання податкових пільг підприємствам, які впроваджують енергоефективні технології. Наприклад, субсидування відновлюваних джерел енергії та стимулювання модернізації промислових підприємств дозволить зменшити негативний вплив на довкілля [56].

Для успішної екологізації важливо підвищувати рівень екологічної свідомості серед населення. Це можна зробити через освітні програми у школах і вишах, організацію громадських заходів з екологічної просвіти та кампаній, що популяризують раціональне використання ресурсів і правильне поводження з відходами. Активна участь громадськості в екологічних ініціативах сприятиме створенню культури екологічної відповідальності.

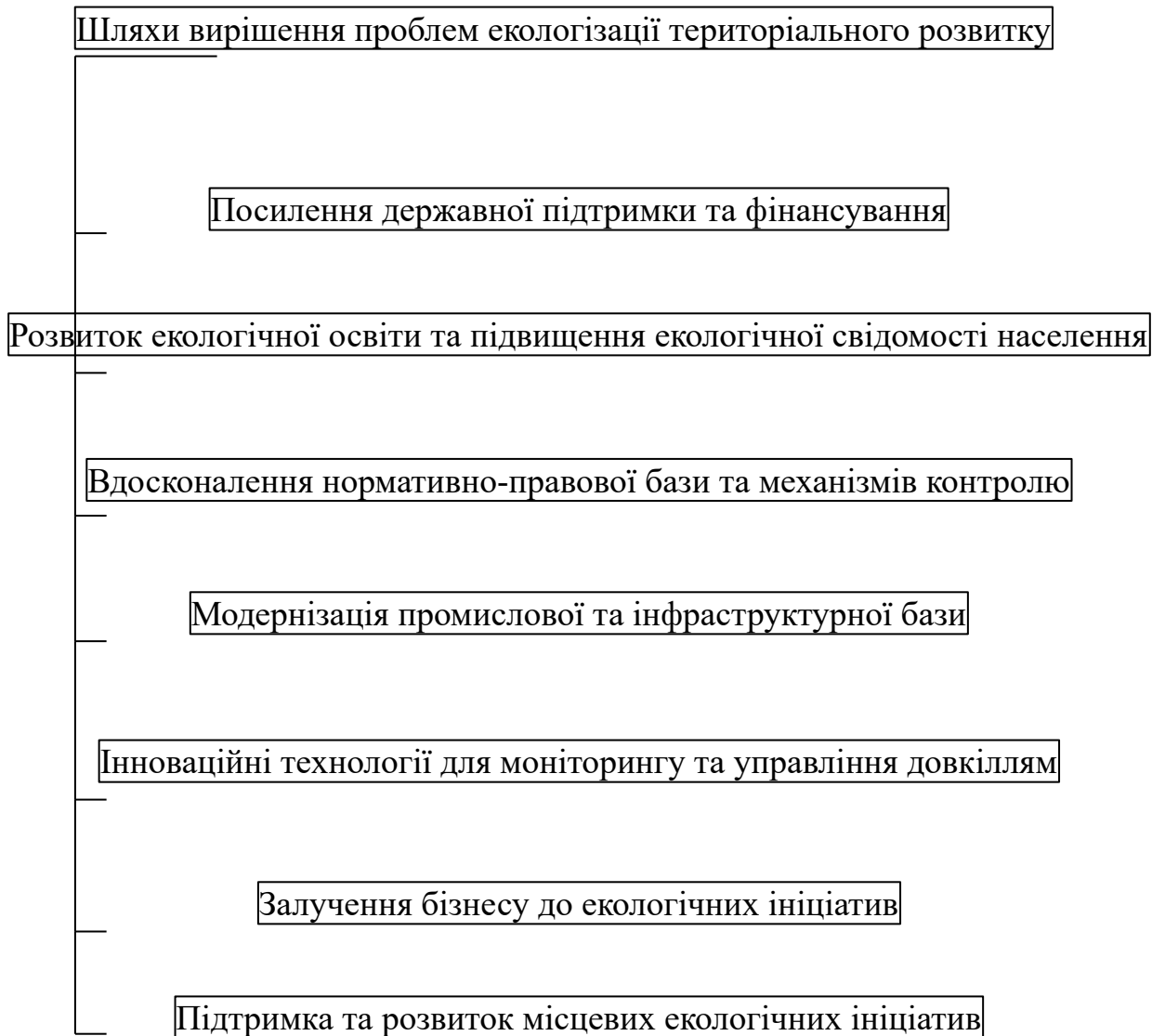

Рис. 2.1. Основні шляхи вирішення проблем екологізації територіального розвитку

Джерело: власні узагальнення

Необхідно посилити екологічне законодавство та підвищити контроль за його дотриманням. Це може включати збільшення штрафів за порушення екологічних норм, впровадження ефективних систем моніторингу та покращення координації між різними відомствами. Важливим є створення дієвих інструментів для контролю за діяльністю промислових підприємств та зменшення їх негативного впливу на довкілля.

Сучасна промисловість потребує переходу на екологічно чисті технології та модернізації виробничих процесів. Інвестування в енергоефективні технології, розвиток інфраструктури для відновлюваних джерел енергії (сонячних, вітрових, гідроенергетичних установок) сприятиме зниженню забруднення довкілля та ефективному використанню природних ресурсів. Розвиток системи управління відходами, включаючи їх сортування та переробку, допоможе вирішити проблему накопичення сміття.

Використання новітніх технологій, таких як супутниковий моніторинг, автоматизовані системи збору екологічних даних та геоінформаційні системи, дозволить здійснювати ефективний контроль за станом довкілля та швидко реагувати на екологічні загрози. Такі технології допоможуть оперативно виявляти джерела забруднення і планувати розвиток територій з урахуванням екологічних ризиків.

Партнерство з приватним сектором може бути ефективним механізмом вирішення екологічних проблем. Державі слід стимулювати бізнес до впровадження екологічних стандартів через різні форми підтримки, такі як «зелені» кредити, пільгове оподаткування або гранти на впровадження інноваційних рішень. Важливим є розвиток державно-приватного партнерства у сфері «зелених» технологій та екологічно чистих виробництв [49].

Залучення місцевих громад до прийняття рішень щодо екологічного розвитку регіонів сприятиме ефективнішому впровадженню екологічних програм. Місцеві ініціативи, такі як розвиток екотуризму, організація програм збереження біорізноманіття або управління водними ресурсами, можуть стати важливим інструментом для екологізації територіального розвитку.

Таким чином, для подолання проблем екологізації територіального розвитку необхідна комплексна стратегія, що передбачає тісну співпрацю між державою, бізнесом і громадянськістю, а також впровадження інноваційних технологій для підвищення ефективності управління природними ресурсами. Реалізація ключових напрямків екологізації економіки України сприятиме

значному зниженню техногенного навантаження на навколишнє середовище, що, в свою чергу, дозволить покращити його загальний стан. Це також створить умови для більш ефективного виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо охорони природи, які були взяті в рамках глобальних та регіональних екологічних угод. Такий підхід дозволить поступово наблизитися до європейських стандартів, зокрема до досягнення встановлених норм і нормативів щодо допустимих рівнів впливу на довкілля.

Окрім зменшення шкідливого впливу на природне середовище, екологізація економіки сприятиме розвитку ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій, що стане додатковим стимулом для модернізації національної промисловості. Це допоможе залучити інвестиції у «зелені» проекти, підтримати інновації та зміцнити екологічно відповідальний бізнес. Крім того, Україна зможе активно інтегруватися в європейський економічний простір, підвищуючи свою конкурентоспроможність на міжнародних ринках завдяки впровадженню сучасних екотехнологій та дотриманню міжнародних екологічних стандартів.

Досягнення європейських норм стосовно екологічної безпеки також позитивно позначиться на здоров'ї населення, якості життя і соціальній стабільності, оскільки зменшення техногенних викидів і забруднення природних ресурсів напряду впливає на зниження рівня захворюваності та покращення умов життя. Екологізація економіки також допоможе створити нові робочі місця у сфері охорони природи, відновлюваних джерел енергії та сталого управління природними ресурсами.

Таким чином, впровадження екологічно орієнтованих підходів в економіку України забезпечить не лише зменшення техногенних ризиків, але й створить фундамент для сталого розвитку, економічного зростання та підвищення якості життя громадян.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Охарактеризовано особливості екологізації територіального розвитку в сучасних умовах. До основних особливостей екологізації територіального розвитку належать: раціональне використання природних ресурсів; мінімізація антропогенного впливу на екосистеми; інтеграція екологічних стандартів у регіональні економічні процеси; сталий розвиток територій; впровадження екологічних інновацій та технологій; гармонійне поєднання економічного розвитку та охорони природи. В основі сучасних процесів лежать відносини, які формують механізм екологізації територіального розвитку. Він є системою правових, економічних, соціальних та технологічних заходів, спрямованих на інтеграцію екологічних вимог у процеси управління розвитком територій. Його основна мета – забезпечити збалансоване використання природних ресурсів, мінімізувати негативний вплив людської діяльності на навколишнє середовище та створити умови для сталого розвитку регіонів. Цей механізм включає кілька ключових елементів, які функціонують на різних рівнях управління та впровадження: правовий компонент; економічний інструментарій; соціальний аспект; технологічний компонент; інституційний компонент; моніторинг та контроль.

Дано оцінку сучасного стану екологізації територіального розвитку. На сьогоднішній день у багатьох регіонах спостерігається надмірне використання природних ресурсів, що призводить до їх виснаження і деградації. Ґрунтовні ресурси піддаються ерозії та деградації через інтенсивне сільське господарство, нераціональне використання земель та недостатні заходи з відновлення. Водні ресурси, особливо у посушливих регіонах, також перебувають під загрозою через неконтрольоване використання і забруднення. Дефіцит чистої води стає гострою проблемою для багатьох регіонів. Лісові ресурси, що виконують важливі екологічні функції, також зменшуються через незаконні вирубки та

неефективні лісовідновлювальні програми. В 2022 році в Україні було використано понад 470 млн кубометрів прісної води, що на 15% менше, ніж у попередні роки, завдяки впровадженню технологій ощадливого використання водних ресурсів. Однак, у деяких регіонах, таких як південь та схід України, спостерігається дефіцит води через виснаження водоносних горизонтів і зменшення обсягів відновлюваних водних ресурсів. За даними ВООЗ, рівень забруднення повітря в Україні залишається високим. Найбільше забруднення спостерігається в промислових регіонах, таких як Дніпропетровська та Донецька області, де концентрація шкідливих речовин у повітрі інколи перевищує норму вдвічі. Згідно з Державним агентством водних ресурсів, у 2022 році близько 30% річок країни були визнані забрудненими або сильно забрудненими. Основними джерелами забруднення залишаються скиди промислових відходів та неочищених стоків. Попри збільшення інтересу до відновлюваних джерел енергії, частка зеленої енергетики в загальному енергетичному балансі України у 2022 році склала лише 12,4%. Щороку в Україні утворюється понад 13 млн тонн твердих побутових відходів, з яких переробляється лише 6%, а решта вивозиться на сміттєзвалища. Загалом, оцінка сучасного стану екологізації територіального розвитку показує, що, незважаючи на певний прогрес у впровадженні екологічних ініціатив та програм, існує багато проблем, які потребують вирішення.

Проаналізовано проекти та програми, спрямовані на модернізацію медичних закладів у контексті екологізації територіального розвитку. Україна активно впроваджує програми модернізації медичних закладів з урахуванням екологічних ініціатив, що стало важливим кроком на шляху до сталого розвитку та покращення медичних послуг. Ключовими напрямками є підвищення енергоефективності, перехід на відновлювальні джерела енергії та впровадження технологій для зменшення викидів і відходів. Такі програми, як «Енергоефективність у лікарнях», «Зелена лікарня» та інші, що фінансуються Європейським Союзом та міжнародними організаціями, сприяли модернізації

лікарень у багатьох областях України, зокрема у Львівській, Київській, Харківській та Дніпропетровській. Ці ініціативи допомогли скоротити витрати на енергію на 20-40%, впровадити системи очищення повітря та переробки медичних відходів, що позитивно вплинуло на екологічну безпеку. Успішна реалізація цих проєктів дозволила медичним закладам не лише підвищити якість надання послуг, але й сприяла екологічній стійкості. Встановлення сонячних панелей, систем утилізації відходів, а також перехід на енергоощадні технології забезпечили значне зниження викидів CO₂ та шкідливих речовин. Статистичні дані свідчать про те, що понад 30 медичних закладів було модернізовано до екологічних стандартів лише у 2023 році, що вказує на ефективність впроваджених заходів та їх важливу роль у довгостроковій стратегії розвитку української охорони здоров'я.

Визначено проблеми екологізації територіального розвитку. Екологізація територіального розвитку є важливим елементом сталого розвитку, проте на шляху її реалізації виникає безліч проблем, які ускладнюють впровадження екологічних стандартів та політик. Ці проблеми можна умовно поділити на кілька ключових категорій: економічні, соціальні, інституційні та технологічні. Вони є комплексними і потребують системного підходу до їх вирішення. Необхідно забезпечити ефективну взаємодію між державними органами, бізнесом і громадськістю, посилити державну підтримку екологічних ініціатив, а також стимулювати впровадження інноваційних технологій для покращення стану довкілля.

Запропоновано шляхи вирішення проблем екологізації територіального розвитку: посилення державної підтримки та фінансування; розвиток екологічної освіти та підвищення екологічної свідомості населення; вдосконалення нормативно-правової бази та механізмів контролю. модернізація промислової та інфраструктурної бази; інноваційні технології для моніторингу та управління довкіллям. залучення бізнесу до екологічних ініціатив; підтримка та розвиток місцевих екологічних ініціатив. Для посилення екологічної

спрямованості національного виробництва та споживання товарів Україні першочергово потрібно вирішити такі завдання: забезпечити моніторинг навколишнього природного середовища та посилити екологічні вимоги; забезпечити збільшення випуску та підвищення якості очисного обладнання, на яке збільшиться попит після підвищення екологічних вимог; забезпечити збільшення виробництва та встановлення лічильників води і газу з метою економії енергоносіїв і ресурсів; запровадити ресурсозберігаючі (енерго- та матеріалозберігаючі) технології, обладнання і матеріали; збільшити випуск засобів індивідуального екологічного моніторингу, захисту та контролю (екологічних індикаторів, фільтрів води та повітря); запровадити технології підвищення екологічності виробництва сільськогосподарської продукції (контроль на екологічність насіння, засобів механізації, добрив, засобів захисту рослин та переробки продукції); запровадити технології переробки, повторного використання та знешкодження відходів виробництва; збільшити питому вагу еколого-інформаційних послуг, екологічно-чистого туризму, розведення декоративних рослин, унікального тваринного світу; збільшити питому вагу власних фармацевтичних засобів на рослинній основі; покращити якість та збільшити привабливість курортних зон і оздоровчих закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобро Н. С. Сталий економічний розвиток в умовах цифрової трансформації. *Агросвіт*. 2024. № 1. С. 56-60.
2. Волосяк М. В. Економічний розвиток прибережних територій у контексті сталої «блакитної» економіки. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 54-62.
3. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М. Проблеми та перспективи екологізації туризму в Україні. *Проблеми економіки*. 2021. №1. С. 4-10.
4. Екологізація господарської діяльності: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2024, 69 с.
5. Екологічнобезпечний розвиток секторів економіки: загрози, ризики, заходи попередження: монографія Кол. авторів Б.В. Буркинський та ін.; за наук. ред. акад. Б.В Буркинського, проф. Л.Є Купінець. НАН України, Ін-т пробл.ринку та екон.-еколог.дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2019. 400 с.
6. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія. Кол. авторів Жарова Л.В., Какутич Є.Ю., Хлобистов Є.В.; за ред. акад. Б.М. Данилишина. Суми: ТОВ «ВТД «Університетська книга», 2015. 240 с.
7. Еколого-економічні засади збалансованого аграрного виробництва та використання природних ресурсів агросфери: монографія. За науковою редакцією академіка НААН О.І. Фурдичка. Київ: ДІА, 2022. 408 с.
8. Еколого-економічні засади раціонального землекористування в межах південно-степової зони України: колективна монографія. За заг. ред. д.е.н., доц. Яремко Ю.І. Херсон: ПП «Резнік», 2018. 180 с.
9. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія. Кол. авторів Ю.В. Дзядикевич та ін. Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.
10. Європейська хартія місцевого самоврядування (укр/рос), Страсбург, 15 жовтня 1985 року (Хартію ратифіковано Законом №452/97-ВР від 15.07.97), Дата підписання: 6 листопада 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Європейський «Зелений курс». Представництво України при Європейському Союзі. 2024. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
12. Замула І. В., Травін В. В., Юрківська О. Д. Управління виробництвом біопалива в Україні: роль бухгалтерського обліку для досягнення сталого розвитку. Економіка, управління та адміністрування. - 2024. - № 2. - С. 84-91.
13. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25. 10. 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_120/print1413292086272003
15. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
16. Концепція загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель від 19.01.2022 року №70-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text>
17. Концепція збалансованого розвитку сільських територій України з урахуванням досвіду європейських країн. Кол. авторів Н.В. Палапа, О.С. та ін. за науковою редакцією О.І. Фурдичка; ІАП НААН. К.: ДІА, 2020, 19 с.
18. Кудрявцев В. М. Критерії та фактори сталого розвитку транспортного підприємства. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2023. № 1. С. 106-116.
19. Кудрявцев В. М. Організаційна модель впровадження концепції сталого розвитку підприємства. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2023. № 2. С. 90-101.
20. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.

21. Литвинець В. М. Здійснення територіальною громадою села управління землями в межах населеного пункту та землями комунальної власності. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10312/78-Litvinets.pdf>

22. Лиценко М. В. Проблемні аспекти дотримання принципу «building back better» в умовах відновлення та сталого розвитку України. Наукові праці НДФІ. 2023. Вип. 4. С. 136-147.

23. Макарова В.В. Еколого-економічний складник поняття «сталий розвиток». Східна Європа: економіка, бізнес та управління. *Електронне наукове фахове видання. Дніпро : Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*. 2019. Вип. 3(20). 2019. С. 417-421.

24. Міністерство охорони здоров'я України. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk>.

25. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.

26. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D1%80#Text>.

27. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

28. Положення про Державне агентство водних ресурсів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF#Text>.

29. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>

30. Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>.

31. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. №13. Ст.91.

32. Про затвердження Плану дій Уряду на 2024 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-planu-priorityetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224>

33. Про екологічний аудит: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. №45. ст.500.

34. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. ВВР України. 1997. № 24. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

35. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова від 10.09.2014 р. № 442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>.

36. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.

37. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

38. Про схвалення проекту Закону про Державний бюджет України на 2024 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>.

39. Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2024 року №821-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

40. Про співробітництво територіальних громад: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст.1167 від 17.06.2014 № 1508-VII.

41. Рогач С.М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Вип.26. 2019. С 16-23.
42. Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3 (89). С. 191-200.
43. Сільське, лісове та рибне господарство. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. 2024. URL: www.ukrstat.gov.ua.
44. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2030». 2017. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2017-12-1/svitoglyad2017-1-05-marushevsky.pdf>.
45. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021%D1%80#Text>.
46. Третяк В. П., Бреус Д. К. Формування проритетів повоєнного відновлення постраждалих сільських територій та подальшого їх сталого розвитку. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2023. № 1. С. 26-37.
47. Andriyash V., Evtushenko A., Verba S. Peculiarities of the activity of territorial communities in the field of land relations in the conditions of decentralization. *Public Administration and Regional Development*, (17), 2022. P. 637-669.
48. European Union. 2024. URL: https://european-union.europa.eu/index_en?prefLang=uk.
49. Infrastructure Carbon Review. 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/infrastructure-carbon-review>.

50. New research reveals the trends driving sustainable travel in 2023. URL: <https://partner.booking.com/en-gb/click-magazine/trends-insights/new-research-reveals-trends-driving-sustainable-travel-2023>.
51. Rosardi, R.G., Prajanti, S.D.W., Atmaja, H.T. Sustainable tourism model in pagilaran tea plantation agrotourism, in Indonesia. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 16(5), 2021, pp. 981-990.
52. Sadyperemohy. Проєкт міжнародної технічної допомоги SURGE, «Сади Перемоги», 2022. URL: <https://sadyperemohy.org/standard-local-program/>.
53. UNDP Ukraine. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine>.
54. World Health Organization. 2024. URL: <https://www.who.int/>.
55. Xavier F. Cabe S. Sustainability and marketing in tourism: its contexts, paradoxes, approaches, challenges and potential. *Journal of Sustainable Tourism*. 2022. № 25. p. 869-883.
56. Yin J., Zheng X., Fang S. The Dynamic Analysis of Tourism Industrial Ecologization in Mainland China: Its Status and Evolution. *J Tourism Res Hospitality*. 2019. Vol. 7. Issue 2. URL: https://www.scitechnol.com/peerreview/the-dynamic-analysis-of-tourismindustrial-ecologization-in-mainland-china-its-status-and-evolutionTYSK.php?article_id=7723.